

Д. Д. Паўлавец (Гомель)

Наспеў час стварэння поўнага слоўніка беларускай мовы

Амаль 150 гадоў таму ў Расіі пачалося друкаванне выдатнага збору лексікі вялікарускай мовы «Толкового словаря живого великорусского языка» Уладзіміра Іванавіча Даля, які выклікаў неадназначную рэакцыю у тагачасным грамадстве. Гэтая праца дала штуршок да адпаведнай работы ў дачыненні да беларускай і ўкраінскай моў: ў 1870 з’яўляецца грунтоўны «Слоўнік беларускай мовы» Івана Іванавіча Насовіча, а на працягу 1907 – 1909 гадоў «Слоўнік украінскай мовы» (у 4 т.) Барыса Дзмітрыевіча Грынчэнкі. Усіх аўтараў аб’ядноўвае адно – моцная любоў да народнай мовы, імкненне сабраць пад аднымі вокладкамі пярліны народнай мудрасці, захаваць іх нашчадкам. Іхнія лексіконы – гэта вынік шматгадовай збіральніцкай некабінетнай працы. Усе аўтары шукалі сваіх прыхільнікаў не сярод вучоных, не ў літаратурных салонах, не ў выдавецтвах, а ў закінутых сярод лясоў і палёў вёсках, на сенажацях, у сялянскіх застоллях, у шумлівых кірмашовых радах – паўсюль, дзе папросту гаварылі, спявалі, казкі баялі, дзе чулася бяспечнае народнае слова. І. Насовіч і Б. Грынчэнка прытрымліваліся Далевага прынцыпу, што неабходна вучыцца ў народа, бо жывая народная мова, якая захавала жыццёвую свежасць духу, які надае мове трываласць, сілу, яснасць, цэласнасць і прыгажосць, павінна стаць крыніцай і скарбонкай для развіцця пісьменнай літаратурнай мовы, другой, роўнай для яе крыніцы літаратурнай мове няма.

Пасля Насовічавага слоўніка ў айчынным лексікаграфіі працяглы час не было нічога больш-менш прыбліжанага да гэтай працы. Толькі на пачатку 20-х гадоў мінулага стагоддзя са стварэннем Навукова-тэрміналагічнай камісіі, пераўтворанай у Інбелкульт, пры якім працавала кафедра жывой беларускай мовы (загадчык С. М. Некрашэвіч), разгарнулася дзейнасць па складанні адпаведнага слоўніка. Якраз тады ў С. М. Некрашэвіча ўзнікла ідэя стварэння поўнага слоўніка беларускай мовы, якая была абгрунтавана ім у грунтоўным артыкуле [5]. С. М. Некрашэвіч зыходзіў з таго, што кожнае слова ў мове не выпадковы факт, а адбітак гісторыі народа. Мэта і сэнс жыцця айчыннага даследчыка – барацьба за спрадвечную беларускую мову, блізкую да народнай. У гэтым артыкуле ён спасылаецца на аўтарытэт У. Даля і цытуе яго выказванне аб тым, што «народная мова – безумоўна, галоўная і невычэрпная крыніца, руднік, скарбніца нашай мовы, а прасты народ – ядро і карань нацыі». Працягваючы гэтую думку вялікага збіральніка рускай мовы, наш вучоны сцвярджаў: «Толькі ўнікнуўшы ва ўсе таямніцы народнай мовы і народнага духу, пісьменнік зможа ўнесці нешта новае ў скарбніцу роднай мовы» [5, с. 53]. Асноўную задачу свайго слоўніка С. Некрашэвіч бачыў не толькі ў тым, каб спазнаць беларускую мову, але і «апрацаваць нашу мову, як мову беларускую, прыгодную не толькі для пісання вершаў і штодзённага ўжытку, але і для выражэння ёю самых глыбокіх навуковых ісцін, самых тонкіх адценняў нашай мыслі» [5, с. 57]. Наш вучоны ўсведамляў: «слоўнік мовы ўсяго народа – гэта не такая кніга, што пішацца кожны год. З’яўляючыся раз на працягу дзясяткаў, а іншы раз і сотак год, слоўнік, каб ён быў агульны для ўсяго народа, павінен адбіць усе яго гутаркі» [5, с. 58]. Развіваючы сваю думку, С. Некрашэвіч даводзіў, што «народная мова – гэта народная творчасць; яна таксама ж свежая і вобразная, як і мова штучнай паэзіі... яна лёгка і свабодна, падобна штучнай паэзіі, карыстаецца фігуральнымі зваротамі; яна, урэшце, называе рэчы не тым, чым яны ёсць у рэчаіснасці, а па тым уражанні, якое яны

робяць на народ. *Першапачатковыя словы народнай мовы – гэта жывыя вобразы*» (вылучана мной – Д. П.) [5, с. 62]. С. Некрашэвіч імкнуўся ў многіх выпадках замяняць іншамоўныя словы беларускімі народнымі або ўласнымі неалагізмам. Так, напрыклад, ён прапаноўваў выкарыстоўваць замест *аўтамат – самарух, алегорыя – іншасказ, афарызм – выслоўе, богатырь – асілак, вентылятыр – ветрагон, вертыкаль – старчак, прастапад, вадаварот – вір, генеалогія – радавод, дуэт – двуспеў, інтэрмедыя – паміждзея, маятнік – хістальнік, махала, навалуніе – маладзік, овоцы – агародніна, полнолуние – поўня, вучэбнік – падручнік, фрукты – садавіна, хлопак – бавоўна, хранометр – часамер, экватар – роўнік і інш. Большая частка слоў, прапанаваных С. Некрашэвічам і яго паплечнікам М. Байковым, былі вельмі ўдалымі, адпавядалі фанетычным і словаўтваральным асаблівасцям нашай мовы і ўвайшлі ў актыўны слоўнікавы склад, замацаваліся ў сучаснай літаратурнай і гутарковай мовах. І хоць не ўсе прапановы С. Некрашэвіча былі прынятыя літаратурнай мовай, але ў іх адчуваецца дзівосная інтуіцыя вучонага-лексікографа, тонкага знаўцы народнай гаворкі. Ён паўстае як змагар за чысціню роднай мовы, і ў гэтым вечная каштоўнасць яго слоўнікавай працы ў 20-х гадах мінулага стагоддзя. Адметнай асаблівасцю слоўніка С. Некрашэвіча і яго сааўтара М. Байкова з'яўляецца дэманстрацыя вялізарнага сінанімічнага багацця нашай мовы. Пры перакладзе рускіх адзінак на беларускую яны прыводзяць не адзін, а некалькі адпаведнікаў, у тым ліку і фразеалагізмы: *бестолковый – бязглузды, бязмозглы, даўбня, шалапут, дурнагаловы, дурань, тлумны; быстро – хутка, шыбка, шпарка, спрытна, борзда, прудка, віхром, кацьма, як маланкай спаліць*. Нягледзячы на некаторыя недакладнасці пры падборы сінанімаў, імкненне да адлюстравання сінанімічнай варыянтнасці было новым для тагачаснай беларускай лексікаграфіі і заслугоўвала станоўчай ацэнкі. С. Некрашэвіч рэкамендаваў для складання поўнага слоўніка беларускай мовы скарыстацца матэрыяламі Рускага Геаграфічнага Таварыства, у архіве якога ён налічваў каля шасцідзiesiąці рукапісаў. Па заўвазе навукоўцы, некаторыя з іх мелі вялікую каштоўнасць не толькі для слоўніка, але і для фанетыкі, марфалогіі і сінтаксісу беларускай мовы. Ён прапаноўваў стварыць слоўнікі пэўных мясцовасцяў з уключэннем у іх рэдкіх і састарэлых слоў, лічачы, што такія слоўнікі ўзбагацяць нашу мову трапнымі словамі, таму што *«кожнае з такіх дзе-небудзь захаваных у глухім кутку слоў можа быць надзвычайна цікавым для мовазнаўцы, іншы раз вытлумачваючы паходжанне цэлай сям'і слоў»* [5, с. 64]. Па яго разуменні, мова рыбакоў, пастухоў, рамеснікаў, вылучаючыся сваёй першароднай прастатой і свежасцю, з'яўляецца найцікавейшым матэрыялам для слоўніка. Дарэчы, гэта выказванне выклікала крытыку з боку І. Ваўка-Левановіча, які адзначыў, што *«спробы пакласці ў аснову літаратурнага слоўніка...слоўнік найбольш архаічных дыялектаў»* былі ў рускай мове з боку вядомых патрыётаў у пытаннях мовы – А. Шышкова і У. Даля. Першы *«ў барацьбе з тым жыццёвым слоўнікам, які даваўся ў творах найлепшых мастакоў слова, у сваім жаданні выкінуць усё нярускае, рэкамендаваў зварот да ставрасветчыны, да гэтак званага славяна-рускага языка XVII – XVIII века, а другі (В. Даль) рэкамендаваў замяняць усе чужазычныя элементы наватворамі або рэдкімі правінцыяналізмамі. Мы ведаем, у наколькі нязначнай меры слоўны матар'ял, рэкамендаваны імі, прышчапіўся ў літаратурнай рускай мове* [1, с. 379]. Як бачым, спасылка на «адмоўны» досвед У. Даля спатрэбілася для барацьбы за чысціню роднай мовы з *«дыктатарскай групай беларускіх культурнікаў і акадэмікаў»* (паводле І. Ваўка-Левановіча).*

С. Некрашэвіч імкнуўся абмежаваць прысутнасць у нашай мове іншамоўных элементаў, заклікаючы выкарыстоўваць толькі тыя, што ўжываюцца ў народнай гаворцы:

«Чужаземныя словы ў нашай літаратурнай мове не раўнапраўныя члены моўнай сям’і, а выпадковыя госці, якія сёння ёсць, аў заўтра могуць знікнуць» [5, с. 66]. Праўда, пры гэтым ён памятаў перасцярогу У. Даля, што *«словарник не законник, не уставщик, а сборщик»*. Наш вучоны ўсведамляў, што ў народнай мове схаваны вялізарны патэнцыял ўнутранага маральнага выхавання, што мова павінна прывучаць чалавека з пялёнак да роднай глебы, знітаваць з духам, побытам і жыццём народа, яго гісторыяй і культурай, звычаямі і псіхалогіяй, нарэшце, з светаўспрыманнем. С. Некрашэвіч разглядаў народную мову як вынік гістарычнага вопыту, у якім склалася нацыянальная культура. Вось пра гэтае неабходна памятаць сённяшнім складальнікам слоўніка.

Разважаючы аб спосабе складання тлумачальнага слоўніка жывой беларускай мовы, С. Некрашэвіч патрабаваў тлумачэння значэнняў слоў пры дапамозе сінонімаў, а таксама з дапамогай прыкладаў. Каб не быць галаслоўным, ён прыводзіць ўзор афармлення слоўнікавага артыкула да дзеяслова *ладзіць* [5, с. 76 - 77], з якога выніке, што С. Некрашэвіч, апроча іншага, збіраўся выкарыстоўваць і элементы гнездавога прынцыпу падачы матэрыялу. Падводзячы вынікі разважанням аб канчатковым выглядзе слоўніка, С. Некрашэвіч пераконвае, што поспех справы будзе залежаць ад зладжанай працы цэлага калектыву, а не аднаго чалавека. Ён таксама разумее, што задача збіральніцтва шырокая, нялёгкая, але вельмі важная, неабходная і неадкладная. Карацей: *«Прыйшла пара!»*. І для гэтага С. Некрашэвіч, яго калегі па цэху не шкадавалі ні сіл, ні здароўя. С. Некрашэвіч імкнуўся пусціць у справу вялікія некранутыя запасы мясцовых гаворак, тлумачачы звычныя словы, адкрываючы новыя, незвычайныя значэнні, якія яны мелі ў розных месцах. Сцяпан Міхайлавіч быў чуйным і нераўнадушным да роднага слова, ён, як ніхто іншы, чуў яго, бачыў яго, шукаў і знаходзіў яго залацінку, дарэчнасць, складнасць, імкнуўся да таго, каб слова абуджала ва ўяўленні адпаведныя малюнкi, рухалася. Вучоны імкнуўся на практыцы раскрыць сутнасць тэзіса В. фон Гумбальдта аб тым, што *“мова ёсць выраз духу народа”* і паказаць, што ў кожнай высокаразвітай мове ёсць словы, акружаныя глыбокай таямніцай (*доля, лёс, шчасце*). Ён змог паглыбіцца ў іх гучанне і сэнс, раскрыць адчуванні, якія ўзнікаюць пры дакрананні да іх. На жаль, ягоным задумам не наканавана было спраўдзіцца: неўзабаве ён і яго паплечнікі былі абвінавачаны ў “*шишковщине*”, у спробах адарваць беларускую мову ад рускай і сталі ахвярамі сталінскіх рэпрэсій супраць нацдэмаўшчыны, а зробленае імі на доўгія гады адышло ў нябыт або было беззваротна страчана. У выніку беларусы так і не атрымалі сапраўдны поўны слоўнік сваёй роднай мовы, а карыстаюцца лексіконам, створаным у адпаведнасці з прынцыпам пралетарскага інтэрнацыяналізму і вычышчаным ад «*нацдэмаўскіх выдуманак*». Сёння, як падаецца, настаў час, калі неабходна паглыбіць асэнсаванае ўключэнне ў слоўнікавы склад нашай мовы не забытыя ў народнай памяці, жывыя ў свядомасці людзей розныя функцыянальна-семантычныя разрады лексікі. Такі накірунак адпавядаў бы жыццёвым запатрабаванням беларускага народа, яго літаратурнай мовы, бо не адмаўляе існавання спецыфічных сродкаў народнага выражэння. Неабходна неадкладна пачаць працу па зборы моўнага матэрыялу ад нашых бацькоў, дзядоў, каб захаваць яго для нашчадкаў, бо ў ім – каштоўная крыніца інфармацыі пра наш народ, яго светапогляд, культуру, традыцыі, бо народная мова моцная, свежая, багатая, дакладная і ясная. Было б няблага звесці ў адно матэрыялы шматлікіх дыялектных слоўнікаў, занатаваць (з дапамогай вялікай арміі настаўнікаў роднай мовы, выкладчыкаў, студэнтаў) тое, што яшчэ не сабрана, каб стварыць нешта падобнае да «Толкового словаря живого великорусского языка» У. Даля. Не забываймася, што роднае слова — *«кроў і косць, жывое цела ў нашых*

душах, дарогое, майстэрнае начинне – у ім наш духовы набытак. Кожны народ мае сваю асобную мову, і асобнасць ні ў самых зыхах – тое самае здаецца, а не – от, бач, не тое, нейкі асобы змест, што і аб'ясніць не ўмееш, хоць добра і чуеш. Вот гэтае «нешта неякае», звязанае неразрыўна з душой народа, прыдае нашай мове той асобны цэмент, што звязвае ў адно народнае, нацыянальнае ўсе яго думкі і перажыцця» [7, с. 50]. На жаль, апошнім часам гэты «цэмент» парушаны як пісьменнікамі, журналістамі, так і складальнікамі слоўнікаў. Нярэдка ў пісьмовай практыцы ды і ў слоўніках сустракаюцца неабгрунтаваны запазычаныя такія, як *белка, брыцца, веруючы, карандаш, карман, карзіна, каробка, лента, золушка, рабяты, вінт, свяшчэннаслужыцель, стакан, траур, учасак* і інш., якім адпавядаюць адмысловыя сваямоўныя адзінкі *вавёрка, галіцца, аловак, кішэня, кошык, скрынка ці пачак, стужка ці каснік, папалушка, хлопцы ці дзеці, вернік, шруб, святар, шклянка, жалоба ці смутак, надзел ці дзялянка*. Ды ці мала такіх прыкладаў недарэчнага выкарыстання не свайго. Нярэдка ўжываюцца двух-, а то і трохкампанентныя словазлучэнні (асабліва ў беларускамоўных СМІ) кшталту ў гэтым (*бягучым, мінулым, будучым*) *годзе, папяроя фабрыка і цагляны завод* (гэта што фабрыка з паперы, а завод з цэгла?), *упрыгожыць кветкамі, станавіцца салёным (вельготным)* і г. д. І гэта тады, калі народнае маўленне валодае незлічоным багаццем аднаслоўных адзінак, якія ніколі не разбураюць дэфініцыйную сістэму, а наадварот, робяць яе празрыстаю, зразумелаю, матываванаю, выкарыстоўваючы тут *сёлета, летась, налета, расквеціць, саланець, вільгатнець* (дарэчы, усе гэтыя словы ёсць у ТСБМ, аднак, мусіць, не ўсе карыстальнікі мовы разгортваюць яго). Асабліва шмат аднаслоўных адзінак ў параўнанні з літаратурнай мовай сярод дзеясловаў народна-гутарковай. Тут дзейнічае відавочная тэндэнцыя да эканоміі моўных сродкаў і больш дакладнай, трапнай перадачы сутнасці дзеянняў. Так, замест кніжных *адцягаць за чуб, вітацца за руку, заправіць страву, нарабіць дзірак, парасці травой, прыкінуцца дзедам* і падобных, народная прапануе *адчубіць, рукацца, прысмачыць, надзіркаваць, утравець, здзедзіцца*. Перадусім відаць, што ўсе гэтыя словы маюць натуральную структуру, празрыстую семантыку, пазбаўлены штучнасці і заслугоўваюць уключэння ў літаратурны слоўнік. Яны не выпадаюць і з агульнага ладу мовы, не парушаюць яе меладычнасці. Сучасная моўная практыка «Звязды», «Нашай нівы», «Arche» пацвярджае правільнасць курса на ўзбагачэнне літаратурнай мовы за кошт сродкаў народнай.

Як ні змагаліся з «нацыяналізмам», як ні стараліся вытравіць з памяці некаторыя «выдумкі нацдэмаў», а яны жылі і жывуць, таму што зразумелыя і вядомыя большасці носьбітаў нашае мовы. Да такіх адзінак можна аднесці *адсотак, зброяня, згода, мытня, навал, праўнік, складнік, спадар, тоўчанка, цукровіца, ясёнка* ды шмат іншых. Усё вышэй сказанае пацвярджае думку У. Даля, што «з мовай, з чалавечым словам, з маўленнем беспакarana жартаваць нельга, слоўная мова чалавека – гэта бачная, адчувальная (осязаемая) сувязь, злучальнае звязно паміж целам і духам, без слоў няма думкі, свядомай думкі, а ёсць хіба толькі пачуццё і мыкане. Дух не можа быць заганным...» [2, с. XV]. Як бачна, вучоны высока ацэньвае ролю народнай мовы ў развіцці літаратурнай, прычым не ўзводзіць яе ў абсалют, а прапануе паразважаць аб тым, як найлепш выйсці з гэтага становішча і пытаецца: «Ці можна выракацца радзімы і глебы сваёй, асноўных пачаткаў і стыхій, намагаючыся перанесці мову сваю з прыроднага кораня яе на чужы, каб перакрывіць (сказіць) прыроду яе і ператварыць у расліну дармаедную, якая сілкуецца чужымі сокамі?» [2, с. XIV]. Безумоўна, адказ адзін – нельга. Сапраўды, гісторыя не ведае такіх прыкладаў, калі б нейкая літаратурная мова, адмовіўшыся ад папярэння свайго

багацця за кошт сродкаў живога народнага маўлення, паспяхова функцыянавала б і развівалася. Наадварот, захапленне чужым, імкненне ігнараваць свае карані, арыентацыя на пазычанні прыводзіць да хваробы, а пасля і заняпаду мовы. Народная мова – гэта аснова асноў, пачатак пачаткаў, падмурак магутнага будынка нацыянальнай культуры, непараўнальная ні з чым крыніца, якую нельга самім згубіць, адсекчы. Гэта важна і таму, што *«родная мова... ёсць самая любімая спадчына нацыі: праз яе пасрэдніцтва лягчэй за ўсё пранікнуць у душу нацыі, закрануць пачуцці, праясніць розум, падштурхнуць адпаведную думку, заклікаць да дзеяння, змагацца са страсцямі, ствараць дабрачыннасці!»* [3, с. 361]. Народная мова – гэта чыстая крынічная вада для мовы вышэйшай, літаратурнай, *«гаворкі, простанародныя паддыялекты, з'яўляюцца для літаратурна развітых моў тым, чым карэнне для магутнага дуба; бо гэтым шляхам культурная мова, як камель дрэва праз карэнне, цудоўна ўцягвае ў сябе сокі жыцця... Гэта крыніцы жывой вады для рэчышчаў больш шырокіх рэк. Бяда мове, калі яна раз назаўсёды страціць ключы ад гэтых гаючых крыніц»* [3, с. 360 – 361]. Як бачым, даследчыкам было зразумела, што культурная мова не павінна ігнараваць народна-гутарковую, абедзве яны могуць і павінны суіснаваць і прыносіць рэальную карысць для грамадства. Прычым нельга не пагадзіцца з высновай пра тое, *«які ж далёкі ад прапаганды якога-небудзь дзяржаўнага сепаратызму гэты неабходны, непазбежны абмен паміж развітой мовай і натуральным яе падмуркам – простанароднымі гаворкамі»* [3, с. 362].

Гэтыя думкі сугучны з планами і намерамі С. Некрашэвіча. Яны і сёння не згубілі сваёй актуальнасці для нашай мовы, айчыннай лексікаграфіі. Стварэнне такога слоўніка будзе садзейнічаць паглыбленаму асэнсаванню не забытых народаў разнастайных лексіка-семантычных і стылёвых адзінак і далучэння іх да лексікону нашае літаратурнай мовы. Гэта якраз будзе адпавядаць надзённым патрэбам нашага народа і яго мовы, садзейнічаць ачышчэнню яе ад непатрэбных пазычанняў. Праўда, такая акалічнасць вымагае ад нас засцярожлівасці, таму што *«слова – не рэальны прадмет, яго не возьмеш у рукі, не змерыш і не ўзважыш, каб дакладна ацаніць яго і правільна азначыць. Тут мы маем справу з густам, з пачуццём мовы, з эстэтычнай ацэнкай, а гэтыя катэгорыі не маюць акрэсленых правіл і сталых норм»* [4, с. 151 – 152]. Мы разумеем непазбежнасць руху, зменаў людзей і грамадства і адпаведна мовы. Мова, як і чалавечы арганізм, адкіне непатрэбнае, чужое для яе духу, цяжка вымоўнае. Народ ва ўсім, і ў мове таксама, не любіць знарочыстага, накінутага, ён захавае тое, што прыжывецца, што патрэбнае. Не сакрэт, што ў сучасныя слоўнікі многія простыя, ужытковыя словы не патрапілі праз немудрагелістасць і звычайнасць, хаця існуюць у жывой размоўнай мове. У той жа час некаторыя гора-знаўцы дзваляюць сабе гаварыць пра беднасць нашай мовы, яе непрыдатнасць для высокага ўжытку.

Наспеў час стварыць слоўнік, які б разгортваў як найвялікшую скарбніцу народнай мовы, як найбагацейшы збор народнай мудрасці, як своеасаблівую энцыклапедыю народнага жыцця, яго душы, які б чытаўся як займальная кніга, праз якую можна было б спасцігнуць дух роднай мовы, яе асаблівасці ў параўнанні з іншымі. Да слова патрэбна ставіцца вельмі асцярожна, з трапятаннем, бо *«кажнае беларускае слова, ці яно абазначае штось добрае ці благое, ёсць твор душы беларускага народу, душэўная пэрла, дарожшая за дарагое каменне. Дзеля таго трэба ўсякае беларускае слова шанаваць, збіраць – запісваць і захоўваць – ужываць»* [6, с. 150]. І зрабіць гэта неабходна сёння, бо заўтра ўжо можа быць позна.

Падаецца, што складаць слоўнік можна па алфавітна-гнездавым прынцыпе, які дазволіць хутка адшукаць патрэбнае слова. Напрыклад слоўнікавы артыкул мог бы выглядаць так: **КУТ, -тка, -ы м.** 1. Вугал 2. Частка пакоя, здадзена ў арэнду. *Прыехаўшы на працу ў Люсіна, Лабановіч здымаў кут у школьнай старожкі.* Я. Колас. 3. Радзіма. *Краю мілы, краю гошчы! Мілы кут маіх дзядоў!* Я. Колас. 4. Жыллё, прытулак. *Благое жыццё па чужых кутах* Нсл; 5. Покуцце; ~ *глухі кут* 'аддаленае месца'; *куток* памянш-ласкальн. да **КУТ** у 1 – 4 зн.; *куткавы* 'размешчаны ў куце'; *кутні* тое, што і *куткавы*; ~*кутні зуб* 'карэнны зуб'; ~*чырвоны кут* 'покуцце, галоўны кут у доме'; *кутнік* 1. Арандатар, кватэранаймальнік. *Кутнік сышоў, а грошай за кут не заплаціў.* Нсл. 2. Тое, што і *кутні зуб*.

Можна пайсці і іншым шляхам: загалоўнае слова нарматыўнай лексікі тлумачыць сінонімамі з жывой народнай мовы. Напрыклад: **Жонка, -і, ж.** Верніца, палавіна, патужняца, сужэнка, піла (*сварлівая*), браціха, дзядзіна; (*паводле спецыяльнасці мужа*) бандарыха, кушнярыха, малярыха, каваліха, кавалішка, сакратарыха, старшыніха. Безумоўна, што пры гэтым было б няблага падаць тэрыторыю пашырэння і ілюстрацыйны матэрыял. Урэшце рэшт для такой працы неабходна стварэнне аўтарскага калектыву, які распрацаваў бы канцэпцыю такога слоўніка і прынцыпы яго ўкладання.

Стварэнне такога слоўніка абумоўлена некалькімі важнымі, на наш погляд, прычынамі. Па-першае, цяперашні ТСБМ далёка не поўны, так як не ахоплівае ўсёй лексікі беларускай мовы; па-другое, ён складаўся на падставе літаратурных твораў, а кнігі нярэдка пішуць, узлазячы на хадулі і падмосткі, а не арыентуючыся на слова, створанае народам, ужыткавае і складнае; па-трэцяе, гэта будзе садзейнічаць паляпшэнню моўнай эстэтыкі, найперш беларускамоўных журналістаў, бо не сакрэт, што наша мова паступова становіцца ні матчынай, ні цешчынай.

Літаратура

1. Воўк-Левановіч, О. В. Пра некаторыя важнейшыя недахопы беларускай літаратурнай мовы / О. В. Воўк-Левановіч // ARCNE, № 11, 2011, с. 354 – 380.
2. Даль, В. И. Напутное слово // В. И. Даль // Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка; в 4 т. – М.: Рус. яз., 1981 – Т. 1 А–З. – 1981. LXXXVIII + 699 с., 1 портр.
3. Ельскі, А. Пра беларускую гаворку / А. Ельскі // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя / Склад. і аўт. камент. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Выш. шк., 1998. – 487 с.
4. Колас, Я. Мова М. Лынькова па раману "На чырвоных лядах" // Я. Колас. Збор твораў у 14-ці т. Т. 11. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы 1917 – 1946 гг. Мн., Маст. літ., 1976. – 424 с., 8 с. укл.
5. Некрашэвіч, С. М. Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы / С. М. Некрашэвіч // Выбраныя навуковыя працы акадэміка С. М. Некрашэвіча: Да 120-годдзя з дня нараджэння / НАН Беларусі; Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; Навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мн.: Бел. навука, 2004. – 190 с.
6. Станкевіч, Я. Збор твораў ў двух тамах. / Я. Станкевіч Т. 2. Мн.: Энцыклапедыкс, 2002. – 586 с.
7. Тарашкевіч, Б. Выбранае: Крытыка, публіцыстыка, пераклады / Уклад., уступ, камент. А. Ліса / Тарашкевіч Б. – Мн.: Маст. літ., 1991. – 310 с., [1] л. партр.